

Ця програма фінансується **Європейським Союзом**
і співфінансується та впроваджується
Міністерством закордонних справ Данії

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
OF DENMARK

Центр політико-правових
реформ

Рада
Громадського
Контролю

Kingdom of the Netherlands

ЗВІТ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ВИЩИМ АНТИКОРУПЦІЙНИМ СУДОМ

Валько В. І., Хавронюк М. І. Звіт за результатами моніторингу здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом. – Київ, 2020. – 39 с.

Автори:

Валько Вадим Ігорович

експерт проекту «Громадський моніторинг та сприяння розбудові і діяльності Вищого антикорупційного суду» Центру політико-правових реформ, юрист-аналітик Секретаріату Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України, член Громадської ради доброчесності

**Хавронюк Микола
Іванович**

член правління, директор з наукового розвитку Центру політико-правових реформ, член Національної ради з питань антикорупційної політики

Ця програма фінансується Європейським Союзом і співфінансується та впроваджується Міністерством закордонних справ Данії

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF DENMARK

Центр політико-правових реформ

Рада
Громадського
Контролю

Kingdom of the Netherlands

Публікацію підготовлено Центром політико-правових реформ та Секретаріатом Ради громадського контролю при НАБУ за підтримки Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу в Україні (EUACI, Програма фінансується Європейським Союзом і співфінансується та впроваджується Міністерством закордонних справ Данії) та посольства Королівства Нідерландів в Україні (в рамках програми МАТРА) у межах проектів «Громадський моніторинг та сприяння розбудові і діяльності Вищого антикорупційного суду» та «Підвищення ефективності діяльності Ради громадського контролю при НАБУ».

Погляди, висновки і рекомендації належать авторам цієї публікації і не обов'язково відображають думку EUACI, ЄС, МЗС Данії та посольства Королівства Нідерландів в Україні.

ЗМІСТ

Умовні скорочення	4
Вступ	5
I. Статистичні відомості про справи, які перебували на розгляді ВАКС	13
II. Публічність і повнота інформації про обрані для моніторингу справи та доступ до судових засідань	20
III. Кількість і часові характеристики судових засідань та періодичність розгляду справ	23
IV. Рух справ	27
V. Висновки й рекомендації	31

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АСДС	–	Автоматизована система документообігу суду
БАКС	–	Вищий антикорупційний суд
ВАТ	–	відкрите акціонерне товариство
ВККС	–	Вища кваліфікаційна комісія суддів України
ВРП	–	Вища рада правосуддя
ВС	–	Верховний Суд
ГПК	–	Господарський процесуальний кодекс України
ГПУ	–	Генеральна прокуратура України (тепер – Офіс Генерального прокурора)
ГРМЕ	–	Громадська рада міжнародних експертів
ДП	–	державне підприємство
ДСА	–	Державна судова адміністрація України
КАСУ	–	Кодекс адміністративного судочинства України
КДКА	–	Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатів
КК	–	Кримінальний кодекс України
ККС ВС	–	Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ	–	Конституційний Суд України
НАБУ	–	Національне антикорупційне бюро України
НАЗК	–	Національне агентство з питань запобігання корупції
ПАТ	–	публічне акціонерне товариство
РГК, РГК НАБУ	–	Рада громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України
РСУ	–	Рада суддів України
САП	–	Спеціалізована антикорупційна прокуратура
ССО	–	Служба судової охорони
ЦПК	–	Цивільний процесуальний кодекс України

Висловлюємо щирю подяку моніторам Ірині Салій та Вікторії Шкелебей.

ВСТУП

Корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку, загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства¹.

Корупція загрожує національній безпеці України, уповільнює економічний розвиток держави, що не сприяє надходженню іноземних інвестицій, а також нівелює довіру населення до державних органів та органів місцевого самоврядування. Крім того, масштаби корупційних проявів негативно позначаються на міжнародному іміджі України².

69% респондентів, опитаних у грудні 2019 року Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та соціологічною службою Центру Разумкова, вважають, що найбільше заважає розвитку України корупція, 68,9% – війна на Донбасі (опитаним пропонувалося обрати щонайбільше три варіанти відповідей)³. Це – тенденція і попередніх років⁴.

За результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології, проведеного наприкінці лютого 2020 року, 83% українців вважають, що боротьба з корупцією у владі неуспішна⁵.

Ще у 2018 році Україна демонструвала хоч і надто повільний, але прогрес у реалізації антикорупційних заходів, що дозволило отримати 32 бали за Індексом сприйняття корупції Transparency International порівняно з 30 балами у 2017 році⁶.

Проте, згідно з результатами Індексу сприйняття корупції-2019, Україна уперше за останні шість років втратила два бали порівняно з попереднім роком, загалом набрала 30 балів і повернулася до показника 2017 року, посівши 126 місце серед 180 країн світу⁷.

Такий результат України є цілком очікуваним на тлі того, що антикорупційна

1 Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/3ayySRr>

2 Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 році // Офіційний веб-сайт НАЗК, 29 березня 2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/2vIDzt5>

3 Реформи в Україні: громадська думка населення-2019 // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 29 січня 2020 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya-2019>

4 Найважливіші для українців реформи – антикорупційна, медична, пенсійна, судів та поліції і люстрація – соціопитування // Український кризовий медіа-центр, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uacrisis.org/ua/72534-top-5-important-reforms-survey>

5 83% українців думають, що боротьба з корупцією у владі провалилась // Українська правда, 27 лютого 2020 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/27/7241906/>

6 Corruption Perception Index 2018 // Transparency International, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.transparency.org/cpi2018>

7 Сусідство з Киргизстаном і Джибуті – результати України в Індексі сприйняття корупції-2019 // Transparency International Україна, 23 січня 2020 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/news/susidstvo-z-kyrgyzstanom-i-dzhybuti-rezultaty-ukrayiny-v-indeksi-spryinyattya-koruptsiyi-2019>.

Натомість деякі країни впевнено набирають бали: В'єтнам і Еквадор – +4, Азербайджан – +5, Ангола і Вірменія – +7, переміщуючись у рейтинговій таблиці відразу на 21-28 кроків. Останній факт вселяє надію, що за належної антикорупційної діяльності можливо все.

реформа в останні два роки значно уповільнилася: Антикорупційна стратегія та Державна програма щодо її реалізації тривалий час не ухвалені, судова та правоохоронна системи не перезавантажені і не служать суспільству так, як воно того очікує, широка приватизація не проведена, діяльність Президента України, Верховної Ради України, її комітетів і депутатів не стає прозорішою, орган, відповідальний за незалежний державний контроль у сфері доступу до публічної інформації, законом так і не визначено, держава все ще не змогла забезпечити належну перевірку бенефіціарів, посилити контроль за фінансуванням політичних партій тощо.

Отже, держава у сфері антикорупційної політики загалом нерішуче стоїть на місці, а однією з головних проблем залишається відсутність невідворотності покарання за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення.

Будь-якої стратегії щодо розв'язання цієї проблеми немає. Попередня ж Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки однією з цілей визначала «створення системи інструментів, які дадуть змогу ефективно виявляти та розслідувати корупційні злочини, конфісковувати майно, яке було предметом злочинної діяльності або набуто внаслідок такої діяльності, притягувати до відповідальності осіб, причетних до вчинення корупційних злочинів».

Аналіз кримінальної статистики за 2017–2019 роки засвідчив, що кількість публічних службових осіб, яких було засуджено за найбільш поширені корупційні злочини, передбачені статтями 191 (привласнення, розтрата чужого майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), 364 (зловживання владою або службовим становищем), 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) і 410 (заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем) КК, продовжує скорочуватися як в абсолютній кількості, так і у відсоткових значеннях. Також скорочується кількість осіб, яких за ці злочини останнім вироком засуджено до позбавлення волі⁸. Особливо наочно це видно порівняно з 2009 роком (див. Табл. 1).

Таблиця 1. Кількість публічних службових осіб, засуджених за найбільш поширені корупційні злочини

Стаття КК	Кількість засуджених: 2009 / 2017 / 2018 / 2019	у т.ч. до позбавлення волі: 2009 / 2017 / 2018 / 2019
191	2173 / 404 / 350 / 340	135 / 36 / 19 / 26
364	596 / 16 / 5 / 2	37 / 0 / 0 / 0
368	612 / 218 / 157 / 139	69 / 24 / 5 / 9
410	84 / 37 / 25 / 15	0 / 5 / 3 / 1
Усього	3465 / 684 / 517 / 509	241 / 65 / 27 / 36

⁸ Судова влада України [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019; Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики // Хавронюк М. І. та ін., Центр політико-правових реформ, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://bit.ly/2YZIMKt>

Відносно збільшувалася у 2017–2019 роках лише кількість осіб, засуджених за ст. 366-1 (декларування недостовірної інформації) (2017 рік – 7, 2018 рік – 33, 2019 рік – 50) і ст. 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) (2017 рік – 123, 2018 рік – 229, 2019 рік – 419), а також осіб, яких за злочин, передбачений ст. 369 КК, останнім вироком засуджено до позбавлення волі (2017 рік – 4, 2018 рік – 12, 2019 рік – 19). Переважно завдяки цьому загальна кількість осіб, засуджених за корупційні та пов'язані з корупцією злочини, в останні три роки залишалася приблизно на одному рівні.

Така тенденція є свідченням того, що органи досудового розслідування і прокуратура в останні роки надавали значення формальним показникам та намагалися йти легшим шляхом.

Проте забезпечити успіх антикорупційної реформи без забезпечення невідворотності покарання за корупційні злочини, очевидно, неможливо⁹. Роль судової влади в протидії корупції є високою: у ст. 11 Конвенції ООН проти корупції відзначається «вирішальна роль в боротьбі з корупцією» судової влади.

За інформацією РСУ¹⁰, станом на 1 квітня 2019 року із 5 285 суддів лише 4 128 мали повноваження зі здійснення правосуддя, а за інформацією ДСА, станом на 1 липня 2019 року у місцевих й апеляційних судах України працювали лише 5 122 суддів¹¹, що становило 73% від штатної чисельності цих судів, визначеної наказом ДСА. Відповідно до Спільної заяви щодо ситуації в судовій системі голів ВС, ВРП, ВККС, РСУ, ДСА і ректора Національної школи суддів України, 14 судів взагалі не здійснювали правосуддя у зв'язку з відсутністю суддів або повноважень у суддів, у 154 судах кількість суддів, що здійснювали правосуддя, становила менш як 60% від штатної чисельності¹². Кількість же справ і матеріалів, які надходять до судів, є досить великою.

Отже, значне навантаження на суддів та неукомплектованість судів залишаються актуальними проблемами і мають враховуватися під час визначення причин суттєвих затримок судового розгляду кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснювали детективи НАБУ під процесуальним керівництвом прокурорів САП.

Виправданими були і сумніви щодо об'єктивності та неупередженості принаймні окремих суддів, які здійснювали судовий розгляд кримінальних проваджень, розслідуваних детективами НАБУ.

Внаслідок цього держава не завжди спроможна була забезпечити право на справедливий суд, зокрема й у справах про корупційні злочини.

9 Western Anticorruption Policy in Ukraine: Success or Failure? // M. Stephenson, 2018 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://bit.ly/2CmN6Zo>

10 Рада суддів України на засіданні розглянула питання щодо стану та строків кваліфікаційного оцінювання суддів // РСУ, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://rsu.gov.ua/ua/news/rada-suddiv-ukraini-na-zasidanni-rozglanula-pitanna-sodo-stanu-ta-stroki-kvalifikacijnogo-ocinuvanna-suddiv>

11 Узагальнення гендерного складу апеляційних та місцевих судів України, Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь станом на 1 липня 2019 року // ДСА України, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://bit.ly/33EDFy9>

12 Спільна заява щодо ситуації в судовій системі голів Верховного Суду, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Ради суддів України, Державної судової адміністрації України, ректора Національної школи суддів України, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua/news/5040>

У вересні 2019 року відбулася важлива зміна у сфері судоустрою та в контексті реалізації антикорупційної політики в Україні – 5 вересня почав свою діяльність ВАКС як спеціалізований суд першої та апеляційної інстанцій, якому підсудні окремі справи щодо корупційних та пов'язаних з корупцією злочинів.

У цьому контексті слід згадати, що однією з найбільших перешкод для ефективної діяльності ВАКС з початком його роботи могла стати надмірна кількість справ, що, як очікувалося, мали надійти на розгляд суддів ВАКС: за інформацією ДСА, станом на травень 2019 року таких справ було 3 592, з яких у 169 досудове розслідування здійснювали детективи НАБУ під процесуальним керівництвом прокурорів САП¹³.

Верховна Рада України VIII скликання не розглянула законопроект №10426, поданий Президентом України, який усував зазначену проблему¹⁴. Водночас Верховна Рада України IX скликання не встигла розглянути цей законопроект до дня початку роботи ВАКС.

Лише 18 вересня 2019 року Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо початку роботи Вищого антикорупційного суду» було ухвалено, і 22 вересня він набрав чинності.

Згідно з ним передбачена КПК **підсудність ВАКС** як суду першої інстанції, суду апеляційної інстанції та слідчих суддів **поширена на кримінальні провадження, відомості за якими внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань**:

- 1) з 22 вересня 2019 року;
- 2) до 22 вересня 2019 року, але тільки якщо досудове розслідування здійснювалося НАБУ та закінчено прокурорами САП.

З 22 вересня 2019 року в кримінальних провадженнях, досудове розслідування яких здійснювалося НАБУ та закінчено прокурорами САП:

- слідчі судді (крім слідчих суддів ВАКС) припинили приймати до розгляду клопотання та скарги у кримінальних провадженнях, а суди першої інстанції (крім ВАКС) – обвинувальні акти, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. Такі клопотання й обвинувальні акти почали надходити, відповідно, до слідчих суддів ВАКС або ВАКС;
- суди апеляційної інстанції (крім Апеляційної палати ВАКС) припинили приймати до розгляду апеляційні скарги;
- клопотання та скарги, які надійшли до слідчих суддів і не були розглянуті до 22 вересня 2019 року, передані до ВАКС для розгляду слідчими суддями цього суду;
- у разі якщо судовий розгляд у судах першої та апеляційної інстанцій не закінчено до 22 вересня 2019 року, такі кримінальні провадження передані для розгляду до ВАКС;

13 Антикоруційний суд розпочне роботу з 3,5 тисяч справ // Укрінформ, 16 липня 2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2741266-antikorupcijnij-sud-rozpocne-robotu-z-35-tisaci-sprav.html>; Президентський законопроект щодо початку роботи Вищого антикорсуду // LegalHub [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://legalhub.online/legislation/prezydentskyj-zakonoprojekt-shhodo-pochatku-roboty-vyshhogo-antykorsudu>

14 Проект Закону про внесення зміни до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (щодо початку роботи суду) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/2Zi36pL>

- оскарження судових рішень, ухвалених до 22 вересня 2019 року, здійснюється за правилами підсудності, передбаченими КПК;
- заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій до 22 вересня 2019 року, подаються до ВАКС та розглядаються ним.

Джерело: <http://bit.ly/2wPiJbE>

За повідомленням прес-служби ВАКС, протягом першого дня роботи суд отримав 65, а протягом першого тижня – 197 процесуальних документів¹⁵. Перший вирок ухвалено 30 жовтня стосовно екс-судді Апеляційного суду Дніпропетровської області, яка не подала електронні декларації про доходи: її засуджено до штрафу¹⁶.

Кількісний склад суддів ВАКС як суду першої інстанції становить 27 осіб. Указом Президента України від 11 квітня 2019 року №128/2019 «Про призначення суддів Вищого антикорупційного суду» суддів ВАКС призначено на посади¹⁷. Згідно з рішеннями зборів суддів ВАКС від 7 травня 2019 року №4 «Про визначення кількісного та персонального складу слідчих суддів», №5 «Про запровадження спеціалізації для слідчих суддів» та від 20 вересня 2019 року №2 «Про збільшення кількості слідчих суддів та визначення персонального складу слідчих суддів» для 9 суддів ВАКС строком на один рік визначено спеціалізацію – слідчий суддя.

15 У ВАКС передали майже 200 справ // ЗіК, 12 вересня 2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://zik.ua/news/2019/09/12/u_vaks_peredaly_mayzhe_200_sprav_1645873

16 Вищий антикорупційний суд виніс перший вирок. Суддя отримав штраф // Українська правда, 30 жовтня 2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/30/7230532/>

17 Указ Президента України від 11 квітня 2019 року № 128/2019 «Про призначення суддів Вищого антикорупційного суду» // Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1282019-26474>

Одна суддя з числа слідчих суддів перебуває у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трьох років. Тобто фактично у 2019 році судочинство у ВАКС як у суді першої інстанції здійснювалося 26 суддями, з яких 8 є слідчими суддями. В Апеляційній палаті ВАКС працює 11 суддів з 12, оскільки одна вакансія не була заповненою. Усіх суддів Апеляційної палати було призначено Указом Президента України від 11 квітня 2019 року №129/2019 «Про призначення суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду»¹⁸.

Згідно зі ст. 33-1 КПК **ВАКС підсудні кримінальні провадження** стосовно:

- 1) корупційних злочинів, передбачених статтями 191 (привласнення, розтрата чужого майна або заволодіння ним), 262 (заволодіння зброєю), 308 (заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами), 312 (заволодіння прекурсорами), 313 (заволодіння обладнанням, призначеним для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів), 357 (заволодіння офіційними документами, штампами чи печатками), 410 (заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем), – у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем;
- 2) злочинів, передбачених статтями 320 (порушення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що призвело до заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем) і 210 (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням)¹⁹;
- 3) корупційних злочинів, передбачених статтями 354 (підкуп працівника підприємства, установи чи організації), 364 (зловживання владою або службовим становищем), 364-1 (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права), 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), 366-1 (декларування недостовірної інформації), 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), 368-3 (підкуп службової особи юридичної особи приватного права), 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги), 368-5 (незаконне збагачення), 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), 369-2 (зловживання впливом);
- 4) злочинів, передбачених статтями 206-2 (протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації), 209 (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом), 211 (видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону), 366-1 (декларування недостовірної інформації) КК, –

¹⁸ Указ Президента України від 11 квітня 2019 року № 129/2019 «Про призначення суддів Вищого антикорупційного суду» // Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1292019-26478>

¹⁹ Ці злочини помилково віднесені до корупційних злочинів: вони не містять ознак корупції, визначених у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції».

якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1-3 ч. 5 ст. 216 КПК. Останнє означає, що: а) злочин вчинено однією з осіб, перелік яких наведено в п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК (йдеться про вищих посадових осіб держави, суддів і прокурорів); б) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків); в) злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК, вчинено щодо службової особи, визначеної у п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК або в ч. 4 ст. 18 КК (йдеться про посадових осіб іноземних держав, посадових осіб міжнародних організацій, членів міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, судді і посадових осіб міжнародних судів та деяких інших осіб).

Слідчі судді ВАКС здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності ВАКС.

Інші суди, визначені цим Кодексом, не можуть розглядати кримінальні провадження щодо злочинів, які віднесені до підсудності ВАКС (крім випадку, коли обвинувачений чи потерпілий є або був суддею чи працівником апарату ВАКС і кримінальне провадження належить до підсудності цього суду; таке кримінальне провадження у першій інстанції здійснює Київський апеляційний суд, а ухвалені судові рішення оскаржуються в апеляційному порядку до апеляційного суду, який визначається колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду).

* * *

Протягом вересня 2019 – лютого 2020 років Центр політико-правових реформ у партнерстві із Секретаріатом РГК НАБУ здійснював системний моніторинг розгляду ВАКС частини кримінальних проваджень про корупційні злочини.

Моніторинг здійснювався з метою:

- 1) визначити проблеми і типові недоліки у діяльності Суду щодо здійснення правосуддя;
- 2) виявити причини незначної кількості вироків, інших кінцевих рішень у справах щодо злочинів, підсудних Суду;
- 3) визначити причини та передумови затягування судового розгляду у відповідних кримінальних провадженнях;
- 4) інформувати експертне середовище та громадськість про здійснення правосуддя ВАКС.

Ще одним завданням проведеного моніторингу є виявлення за можливості процесуальних порушень, які допускають детективи НАБУ та/або прокурори САП, з метою аналізу причин їх виникнення, недопущення надалі, а також їх усунення. Однак реалізувати цю мету тоді, коли в абсолютній більшості кримінальних

проваджень, досудове розслідування яких здійснювали детективи НАБУ, відсутні судові рішення, що набрали законної сили, – неможливо. Адже саме в кінцевих судових рішеннях дається оцінка допустимості доказів, доведеності вини особи поза розумним сумнівом та оцінка всіх обставин справи.

Моніторинг проводився на основі «Методології моніторингу судових процесів в провадженнях, завершених Національним антикорупційним бюро»²⁰, яка передбачає, зокрема, заповнення моніторами відповідної анкети.

Основними принципами моніторингу були: принцип невтручання в процес здійснення правосуддя; принцип об'єктивності; принцип згоди.

Звіт охоплює період з вересня 2019 по лютий 2020 років включно та складається з таких розділів:

- I. Статистичні відомості про справи, які перебували на розгляді ВАКС.
- II. Публічність і повнота інформації про обрані для моніторингу справи та доступ до судових засідань.
- III. Кількість і часові характеристики судових засідань та періодичність розгляду справ.
- IV. Рух справ.
- V. Висновки й рекомендації.

Моніторинг здійснювався досвідченими моніторами у 45 кримінальних провадженнях зі 173 тих, які перебувають у суді станом на 28 лютого 2020 року (26%), що дозволяє вважати результати моніторингу репрезентативними.

Джерело: <http://bit.ly/339Y3qQ>

²⁰ Методологія моніторингу судових процесів в провадженнях, завершених Національним антикорупційним бюро України. Практичний посібник // Хавронюк М. І., Центр політико-правових реформ, 2018 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/2TK4egM>

I. Статистичні відомості про справи, які перебували на розгляді ВАКС

За інформацією відділу судової статистики, аналітичної роботи та узагальнення судової практики, за період із 5 вересня 2019 року по 28 лютого 2020 року до ВАКС надійшло 234 кримінальні провадження, з яких на розгляді у суддів залишається 173 справи, ще у 61 справі судовий розгляд уже відбувся:

- 53 справи надіслано до інших судів за підсудністю;
- 3 справи завершилися ухваленням вироку, два з них – за угодою про визнання винуватості;
- в одній справі було відмовлено у затвердженні угоди про визнання винуватості;
- 1 обвинувальний акт повернуто прокурорам;
- 3 кримінальні провадження закрито у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до відповідальності.

За цей же час на розгляд слідчих суддів надійшло 5 510 матеріалів:

- 3 980 клопотань (72%);
- 1 425 скарг (26%);
- 105 заяв (2%).

З них слідчими суддями розглянуто:

- 93%, або 3 712 клопотань (у тому числі по суті вимог розглянуто 3 448 клопотань та 191 клопотання повернуто заявникам);
- 88%, або 1 255 скарг (у тому числі по суті вимог розглянуто 785 скарг та 303 скарги повернуто скаржникам);
- 98%, або 103 заяви (у тому числі по суті вимог розглянуто 82 заяви та 2 заяви повернуто заявникам).

Півріччя здійснення правосуддя (з 5 вересня 2019 по 5 березня 2020 року) першою інстанцією ВАКС

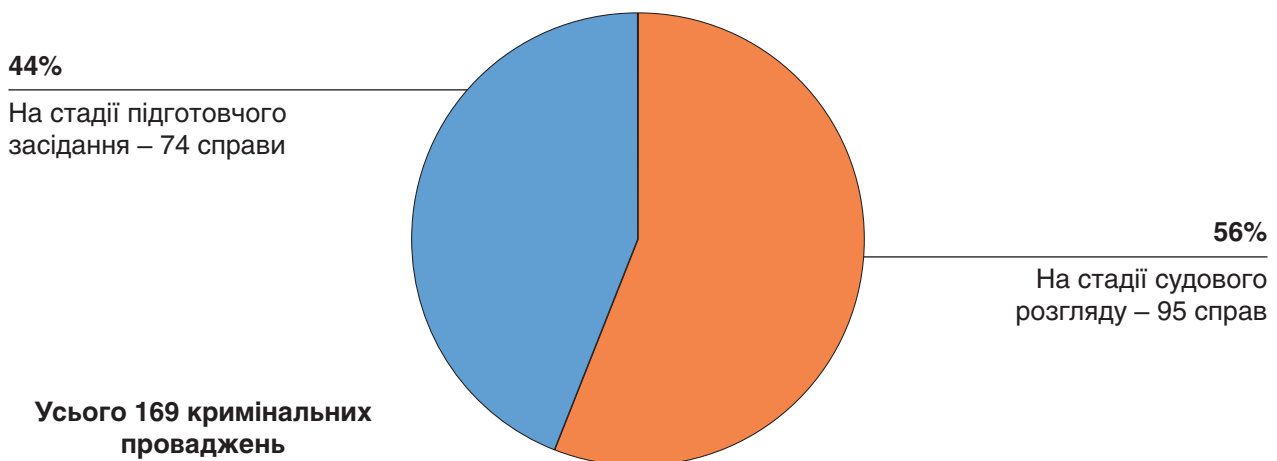
 5668 матеріалів, поданих на розгляд слідчих суддів	 233 кримінальні провадження надійшло на розгляд	 6582 судові засідання призначено	 479 клопотань, скарг і заяв на розгляді
 173 кримінальні провадження також є на розгляді	 360 обвинувачених, у яких понад 800 захисників	 2 кримінальні провадження закрито	 3 вироки ухвалено

На розгляд до Апеляційної палати ВАКС за період з 5 вересня 2019 року по 5 березня 2020 року надійшло 734 матеріали: апеляційні скарги, клопотання та подання про визначення підсудності, заяви. Станом на 5 березня 2020 року було розглянуто 641 із них. Залишок нерозглянутих проваджень – 93, що становить 12,7% від загальної кількості матеріалів, що надійшли. Судові засідання судді проводять колегіально. Так, 197 кримінальних проваджень розглянуто у складі п'яти суддів, 313 – у складі трьох, а доля інших проваджень вирішувалася судьями-доповідачами одноособово. Скарги на вироки суду першої інстанції надійшли у 6 справах. На сьогодні судом розглянуто апеляційні скарги на вироки у двох з них, що становить 33,3% від усіх скарг, які подані на вироки.

На апеляційному розгляді залишається 4 кримінальні справи з постановленими двома виправдувальними вироками. Одна зі справ надійшла 20 лютого 2020 року та призначена до розгляду. У трьох інших – проводиться апеляційний розгляд, у тому числі по одній з новим повним дослідженням доказів. Строк розгляду більшості кримінальних проваджень – 3 дні. Основні причини відкладення судових засідань або зняття справ з розгляду: неявка учасників процесу та відсутність на дату розгляду повідомлень про вручення судових викликів, задоволення клопотань сторін через неможливість узяти участь у засіданні, зайнятість членів колегії в розгляді інших справ, перебування судді на лікуванні тощо²¹.

Станом на 13 лютого 2020 року у ВАКС перебувало 169 справ, з яких 95 – на стадії судового розгляду²², тобто суд на той час не розпочав розгляд по суті у 44% справ.

Стан розгляду справ, що перебувають у ВАКС (перша інстанція) станом на 13.02.2020 року

Джерело: <http://bit.ly/2TWdcbj>

За даними аналізу здійснення правосуддя ВАКС (як судом першої інстанції) за період з 5 вересня по 31 грудня 2019 року²³:

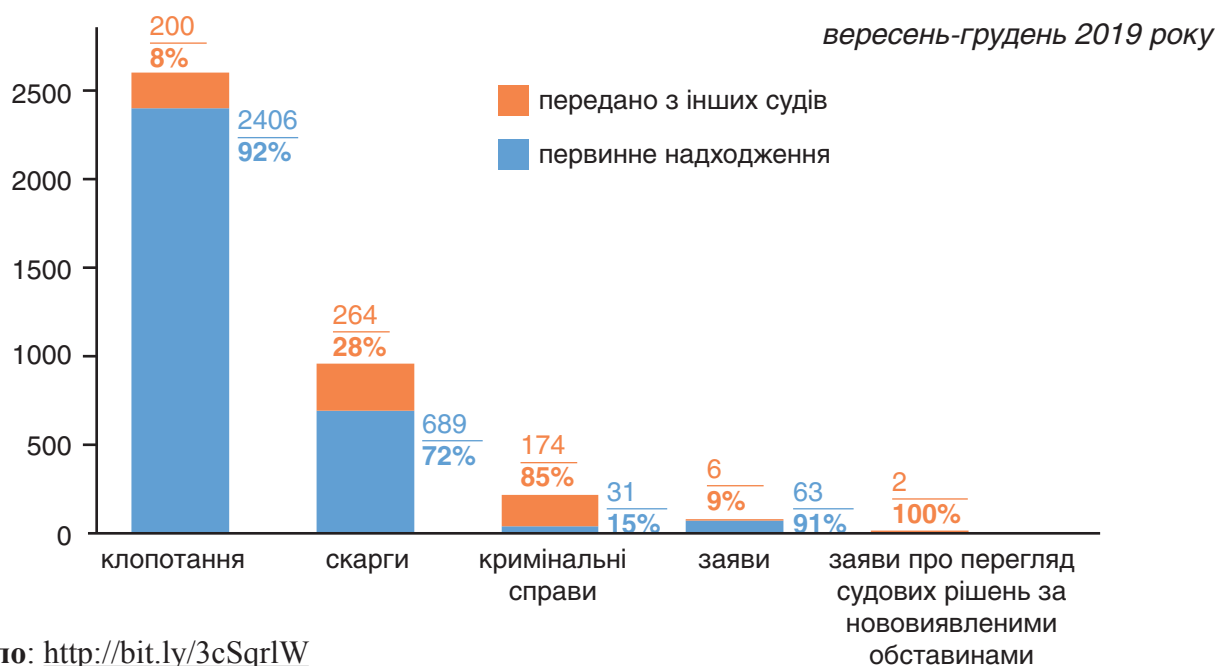
²¹ Даниїла Чорненька про результати роботи Апеляційної палати ВАКС за перші пів року процесуальної діяльності // Вищий антикорупційний суд [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://hcac.court.gov.ua/hcac/info_sud/news/904087/

²² Вищий антикорупційний суд [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.facebook.com/HACCUkraine/photos/a.104658910904750/198441078193199/?type=3&theater>

²³ Аналіз здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом у 2019 році (як судом першої інстанції) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/2xgJXZ3>

- усього до ВАКС надійшло 2 606 клопотань, 1 536 скарг, 205 кримінальних справ і 69 заяв;

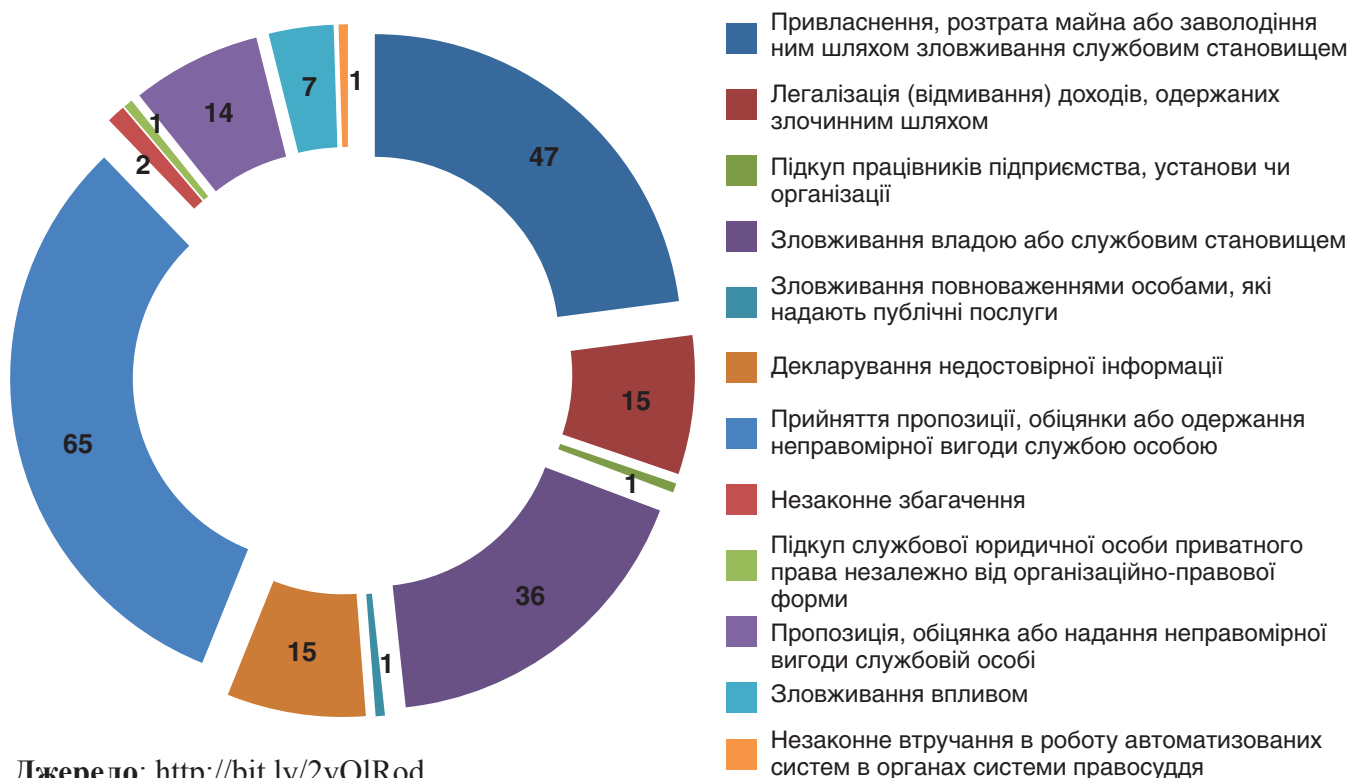
Структура надходження процесуальних звернень до ВАКС

Джерело: <http://bit.ly/3cSqrIW>

- із 205 кримінальних проваджень, які надійшли до суду, три чверті – про злочини, передбачені статтями 368, 191 і 364 КК²⁴;

Кількість кримінальних проваджень за видами (5 вересня – 31 грудня 2019 року)

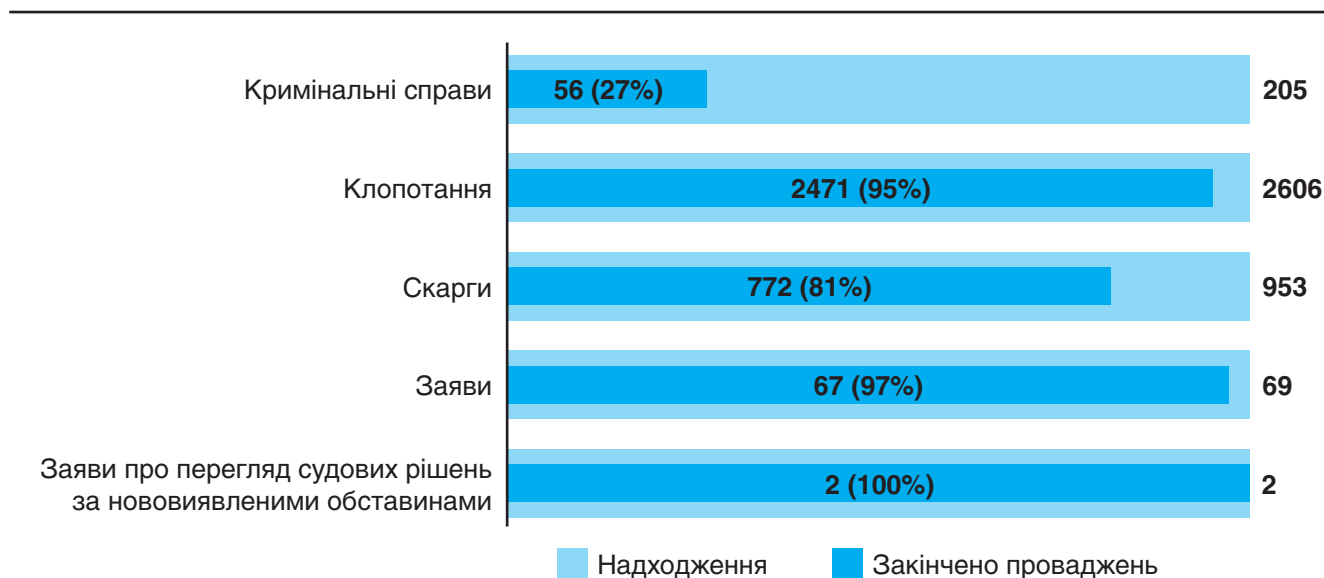
Джерело: <http://bit.ly/2vOIRod>

24 Вищий антикорупційний суд [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.facebook.com/HACCUkraine/photos/a.104658910904750/193974818639825/?type=3&theater>

- призначено 250 судових засідань у кримінальних провадженнях, з яких: 184 – підготовчі та 66 – у порядку судового розгляду;
- суд закінчив розгляд 97% заяв, 95% клопотань, 81% скарг і 27% кримінальних справ²⁵;
- серед 2 606 клопотань переважали клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (982), проведення негласних слідчих дій (624), проведення обшуку (343), арешт майна (156) та скасування арешту майна (143), клопотання щодо запобіжних заходів (95), продовження строку дії обов'язків, покладених судом (64), проведення експертизи (45), загалом 2 452 клопотання, або 94%;
- нерозглянутими залишалися 135 клопотань, або 5% від загальної кількості клопотань, що перебували на розгляді ВАКС;
- слідчі судді ВАКС за результатами розгляду клопотань у 3,5 раза частіше ухвалювали рішення про задоволення (часткове задоволення) вимог, заявлених у клопотаннях, ніж інші рішення, а відмовляли у задоволенні вимог – лише за кожним восьмим зверненням. Повернення у зв'язку із недодержанням заявниками процесуальних вимог відбулося за кожним 20 клопотанням;
- у звітному періоді на розгляд до ВАКС надійшло 38 заяв про відвід судді та одна заява про самовідвід доповідача. Задоволенням вимог заяв про відвід закінчився розгляд 4 заяв про відвід судді та 1 заяви про самовідвід (13%). Крім того, сторони кримінального провадження двічі подавали заяви про відвід суддів, які здійснюють розгляд заяв про відвід слідчих суддів. Такі заяви залишено без розгляду відповідно до положень ч. 4 ст. 81 КПК;
- середньомісячне надходження до ВАКС у 2019 році становило 959 матеріалів та справ, розглядалося – 842 провадження. За цей час у ВАКС було призначено 3 865 судових засідань, 38 з яких проведено в режимі відеоконференції. Судові засідання відкладалися з причин неприбуття учасників кримінального провадження 69 разів. За результатами проведення одного судового засідання ухвалено судові рішення у 1 457 кримінальних провадженнях. Частина справ та матеріалів ВАКС, розгляд яких закінчено у 2019 році, становить 83% тих, які надійшли на розгляд.

25 Аналіз здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом у 2019 році (як судом першої інстанції) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/2xgJXZ3>

Співвідношення показників надходження та закінчення проваджень справ і матеріалів у ВАКС за їх видами
Вересень-грудень 2019 року

Джерело: <http://bit.ly/2vbvKMa>

Для порівняння: відповідно до даних ГПУ, станом на 1 серпня 2019 року за результатом розгляду направлених прокурорами САП обвинувальних актів судами ухвалено 33 вироки²⁶. Ці вироки були ухвалені протягом чотирьох років, тоді як ВАКС почав свою роботу лише півроку тому. У переважній частині випадків за такими вироками, ухваленими на підставі угод про визнання вини, засуджені особи звільнялися від відбування покарання з іспитовим строком або сплачували штраф²⁷.

Причинами того, що судді до початку роботи ВАКС тривалий час не розглядали кримінальні справи, називалися: завантаженість суддів через участь у розгляді інших справ та неможливість формування колегій суддів у день, коли призначені підготовчі засідання (хвороби, відпустки, відрядження суддів тощо); тривале формування колегії суддів; проблеми із визначенням підсудності справ; розгляд клопотань про об'єднання нових справ із тими, які були передані до суду раніше; ухвалення судами рішень про повернення обвинувального акта, які потім оскаржувалися прокурорами САП в апеляційній інстанції протягом тривалого часу.

Більшість цих причин з початком роботи ВАКС втратили своє значення.

Водночас наводимо середній показник відсутності суддів ВАКС на роботі за період з 5 вересня 2019 року по 31 січня 2020 року (148 календарних днів):

- у слідчих суддів: перебування у щорічній основній відпустці становило 11 робочих днів; в інших видах відпусток – 4 календарні дні; на лікарняному – 1 календарний день; у відрядженні – 5 календарних днів;
- у суддів, які здійснюють розгляд кримінальних проваджень у ВАКС як у суді першої інстанції: перебування у щорічній основній відпустці становило

²⁶ Відповідь Генеральної прокуратури України на офіційний запит: <https://bit.ly/2TKgJT0>

²⁷ Вироки у справах НАБУ та САП // В. Валько, веб-сайт РГК НАБУ, 2018 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://bit.ly/2Z9bfJ2>

8 робочих днів; в інших видах відпусток – 3 календарні дні; на лікарняному – 2 календарні дні; у відрядженні – 4 календарні дні;

- у суддів Апеляційної палати ВАКС: перебування у щорічній основній відпустці становило 11 робочих днів; в інших видах відпусток – 4 календарні дні; на лікарняному – 1 календарний день; у відрядженні – 3 календарні дні.

Максимальні за тривалістю випадки за кожним окремим критерієм:

- у слідчих суддів: перебування у відпустці (основній та інших видах разом) – 34 робочі дні; на лікарняному – 11 календарних днів; у відрядженні – 16 календарних днів. При здійсненні розрахунків щодо тимчасової непрацездатності до уваги не брався строк тривалої відсутності на роботі однієї зі слідчих суддів у зв'язку із народженням дитини, який становив 132 дні;
- у суддів, які здійснюють розгляд кримінальних проваджень у ВАКС як у суді першої інстанції: перебування у відпустці (основній та інших видах разом) – 22 робочі дні; на лікарняному – 28 календарних днів; у відрядженні – 14 календарних днів;
- у суддів Апеляційної палати ВАКС: перебування у відпустці (основній та інших видах разом) – 34 робочі дні; на лікарняному – 11 календарних днів; у відрядженні – 16 календарних днів.

Загалом у 173 кримінальних провадженнях, що залишаються на розгляді у ВАКС, обвинувачення пред'явлено 441 особі, а судовий розгляд відбувається за участю 812 захисників. Справи розподілені між 6 колегіями по 3 судді у кожній. Тобто в середньому одночасно на розгляді кожної колегії перебуває 28 проваджень. Більшість з цих проваджень мають високий суспільний резонанс. Для продуктивної роботи за справою колегія суддів призначає судовий розгляд однієї або двох справ на день, тобто на тиждень відбувається максимум 10 судових засідань в одній колегії. Об'єктивно виходить, що в середньому судові засідання за кожною справою відбувається один раз на три тижні²⁸.

Джерело: <http://bit.ly/2TYGeXB>

28 Олена Танасевич. Анатомія судового розгляду: що потрібно суду, щоб ухвалити законне рішення // Українська правда [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/03/3/7242300>

Як можна побачити, завантаженість суддів ВАКС через їхню участь у розгляді багатьох справ залишається дуже високою. Частково це пов'язано з тим, що відповідно до вимог ч. 12 ст. 31 КПК усі без винятку справи, навіть нескладні для розгляду справи про злочини невеликої і середньої тяжкості, розглядаються колегіально судом у складі трьох суддів, та ще й один з них повинен мати стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав.

Наказом Державної судової адміністрації України від 21 грудня 2018 року №622 «Про затвердження Загального класифікатора спеціалізацій та категорій справ» затверджено, зокрема, коефіцієнти складності кримінальних справ, які визначено в межах від 2 до 55. Так, для суду першої інстанції зазначений класифікатор встановлює коефіцієнт складності кримінальних проваджень з обвинувальним актом щодо злочинів проти власності – 35, щодо злочинів у сфері господарської діяльності – 45, щодо злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг, – 50, щодо кримінального провадження стосовно осіб, щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження (стаття 480 КПК), класифікатор визначає на рівні 55. У 2019 році в провадженні ВАКС перебувало 33 справи щодо таких осіб.

Середньостатистичний коефіцієнт складності справ, які перебували в провадженні ВАКС у 2019 році, за категоріями становить 46, що свідчить про загальну високу складність справ у суді²⁹.

29 Наказ Державної судової адміністрації України від 21 грудня 2018 року №622 «Про затвердження Загального класифікатора спеціалізацій та категорій справ» // Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1282019-26474>

II. Публічність і повнота інформації про обрані для моніторингу справи та доступ до судових засідань

У переважній частині випадків інформація про дату і час засідання в реєстрі на сайті суду була актуальною. Лише в 6 випадках зафіксовано, що дата та час засідання не були вказані або були неактуальними (тобто на момент моніторингу записи були відсутні, застарілі або неактуалізовані), а у 2 випадках – інформація про справу була неповною. Під час відвідування ВАКС 16 грудня 2019 року спостерігачем було зафіксовано, що станом на 09:00 на спеціальному інформаційному стенді був відсутній розклад призначених до розгляду засідань на поточний день, хоча окремі слухання були призначені саме на 9 годину ранку.

Чи були актуальними дата та час засідання в реєстрі на сторінці суду?

Так	 96,4% (161 засідання зі 167)
Ні	 3,6% (6 засідань)

Чи була повною інформація про справу в реєстрі на сторінці суду?

Так	 98,8% (165 засідань із 167)
Ні	 1,2% (2 засідання)

Інформацію про заплановані на тиждень судові засідання також своєчасно надавала САП у своїй щотижневій поштової розсилці переліку призначених судових засідань за участі прокурорів. Однак у 2 випадках із 167 інформація про засідання у таблицях САП була відсутньою. Можливо, це пояснюється тим, що судові засідання у справі призначалися декілька разів протягом одного тижня, а анонси засідань від прокуратури надходять лише раз на тиждень і так швидко не актуалізуються.

Чи наявне провадження в розсилці щотижневого графіка розгляду справ САП?

Так	 98,8% (165 засідань із 167)
Ні	 1,2% (2 засідання)

Жодного разу кількість присутніх у залі судового засідання не обмежувалася. Але лише на кожному п'ятому засіданні суду були присутні особи, які не є учасниками судового провадження, – представники ЗМІ, громадських організацій чи будь-які інші відвідувачі. Їх не було багато, як правило, одна або від 2 до 5 осіб. Отже, відвідуваність судових засідань вільними слухачами була низькою, а інтерес ЗМІ недостатнім.

З метою систематичного інформування громадськості про перебіг і результати обраних для моніторингу справ монітори опублікували понад 60 репортажів за результатами судових засідань.

Чи були присутні на засіданні вільні слухачі (крім моніторів)?

Так	 22,1% (37 засідань)
Ні	 77,9% (130 засідань)

Якщо так, то якою була їхня кількість (крім моніторів)?

1 особа	 17 випадків (46%)
від 2 до 5 осіб	 20 випадків (54%)

Для порівняння: моніторинг судових засідань у справах НАБУ, що проводився у 2018–2019 роках, показав, що 47% судових засідань із 230, які відбулися, пройшли без участі представників ЗМІ, громадських організацій чи будь-яких інших вільних слухачів, крім наших спостерігачів³⁰.

Чи обмежувалась кількість присутніх у залі судового засідання?

Ні	 100% (167 засідань)
Так	0%

Проте на двох засіданнях сторона захисту заявляла клопотання видалити вільних слухачів або представників ЗМІ. Так, у справі №626/1948/17 обвинувачений просив провести судовий розгляд у закритому судовому засіданні з огляду на те, що під час розгляду справи будуть розголошуватися відомості про його особисте життя, а також інші дані, що становлять конфіденційну інформацію. Прокурор САП заперечив проти задоволення клопотання та вказав на те, що злочин, який інкриміновано обвинуваченому, є корупційним і стосується зловживання службовим становищем судді, крім того, таке клопотання в підготовчому судовому засіданні

³⁰ Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершене детективами НАБУ. Березень 2018 – серпень 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873893-zvit-za-rezultatami-monitoringu-sudovogo-rozglyadu-sprav.-dosudove-rozsliduvannya-v-yakih-zavershene-detektivami-nabu>

є необґрунтованим та передчасним. Після виходу із нарадчої кімнати колегія суддів відмовила обвинуваченому в задоволенні клопотання, мотивувавши це тим, що під час підготовчого провадження обставини справи не досліджуються, але обвинувачений не позбавлений заявити таке клопотання надалі під час дослідження відповідних доказів, які міститимуть відомості про його особисте життя.

У чотирьох випадках монітори, на жаль, не змогли потрапити або не змогли вчасно потрапити на засідання суду через причини, що залежали від суддів, судових розпорядників, секретарів судових засідань чи працівників ССО. Зокрема, в одній зі справ засідання було розпочато на півтори години раніше, ніж воно було призначено згідно з інформацією на веб-сайті Судової влади та розкладу на інформаційному стенді суду. Як пояснили в апараті суду, така ситуація склалася через те, що всі сторони прибули раніше, тому з ними узгодили питання про те, щоб розпочати засідання швидше.

Для порівняння: у ході проведення моніторингу судових засідань у справах НАБУ у 2018–2019 роках було виявлено 20 засідань із 230, під час яких було зафіксовано обмеження щодо кількості присутніх осіб у залі судового засідання. Переважна частина цих випадків припала на розгляд справи стосовно Одеського міського голови та інших осіб, яких слідство обвинувачує у заволодінні коштами міського бюджету під час купівлі будівлі заводу ВАТ ХК «Краян». Ще 4 рази ухвалювалися рішення про закриті судові засідання³¹.

Джерело: <http://bit.ly/39LuyhA>

31 Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершене детективами НАБУ. Березень 2018 – серпень 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873893-zvit-za-rezultatami-monitoringu-sudovogo-rozglyadu-sprav.-dosudove-rozsliduvannya-v-yakih-zavershene-detektivami-nabu>

III. Кількість і часові характеристики судових засідань та періодичність розгляду справ

Більшість (майже 63%) призначених засідань відбулася. Проте досить багато засідань, більше третини, не відбулися. Основною причиною (понад 58%) стало неприбуття адвоката та/або обвинуваченого, а ще у чверті випадків причиною перенесення засідання стала відсутність складу суду, що пояснюється переважно тимчасовою непрацездатністю (хворобою) одного із суддів колегії. Неприбуття прокурорів стало причиною у відносно незначній кількості випадків – лише 3 випадки, що може бути пояснене як досить високим рівнем дисципліни прокурорів САП, так і тим, що засідання суду відбуваються в Києві (раніше прокурорам САП часто доводилось їздити на засідання судів в інші міста України).

Великий відсоток неприбуття адвоката чи обвинуваченого в сукупності зі значною кількістю (понад 30) випадків необґрунтованих клопотань адвокатів, зокрема клопотань про повернення обвинувального акта прокурору, жодне з яких у суду не було підстав задовольнити, можуть свідчити про зловживання процесуальними правами.

У 39 випадках засідання не відбулися через неприбуття адвоката чи обвинуваченого або прокурора, при цьому лише в одному випадку суд постановляв про примусовий привід обвинуваченого, інших учасників судового провадження і лише у двох випадках – звертався до КДКА або дисциплінарного органу прокуратури щодо злісного неприбуття чи іншого порушення з боку адвоката чи прокурора.

Чи відбулися призначені засідання?

Так	 62,9% (105 засідань)
Ні	 37,1% (62 засідання)

Якщо засідання не відбулося, то що стало причиною (62 (100%) – кількість засідань, які не відбулися):

15	 відсутність складу суду (24,2%)
3	 неприбуття прокурора (4,8%)
36	 неприбуття адвоката чи обвинуваченого (58,1%)
8	 інші причини (перенесено за згодою сторін, оскарження порядку передачі справи до ВАКС, технічні причини тощо) (12,9%)

Якщо причиною перенесення засідання була відсутність складу суду, то у зв'язку із чим (100% – кількість засідань, які перенесено через відсутність складу суду):

8	 перебування судді (суддів) на лікарняному (57,1%)
1	 відрядження судді (суддів) (7,2%)
1	 перебування судді (суддів) у відпустці (7,2%)
4	 участь судді (суддів) в іншому процесі (28,5%)

Для порівняння: моніторинг судових засідань у справах НАБУ, що проводився у 2018–2019 роках, показав, що відбулася лише половина (точніше 51%) із 450 запланованих судових засідань. У 53% випадків причиною цього була відсутність складу суду через участь суддів колегії у розгляді інших справ або перебування суддів у відпустках, відрядженнях чи на лікарняному, у 21% випадків – неприбуття прокурорів, а ще 22% засідань не відбулися через інші обставини, такі як неявки захисників, обвинувачених чи свідків у справі, перенесення засідань за згодою сторін, замінування судів тощо³².

Майже 87% засідань розпочиналися із затримкою, переважно від 5 до 30 хвилин, але нерідко і більше. Але засідання, якщо вже розпочиналося, то тривало, як правило (майже у 68% випадків), більш як одну годину. Кожне наступне засідання у двох третинах випадків призначалося в межах одного місяця. Тобто оперативність розгляду справ, хоча і не кардинально, але зросла.

Вчасно чи із затримкою розпочалося засідання

(129 (100%) – кількість засідань, на яких були присутні монітори):

17	 вчасно (до 5 хв. затримки) (13,2%)
96	 від 5 до 30 хв. затримки (74,4%)
12	 від 30 хв. до 1 год. затримки (9,3%)
4	 більш як 1 год. затримки (3,1%)

Якою була тривалість засідання

(118 (100%) – кількість засідань, на яких були присутні монітори):

4	 до 10 хв. (3,4%)
18	 від 10 до 30 хв. (15,2%)
16	 від 30 хв. до 1 год. (13,6%)
80	 більш як 1 год. (67,8%)

32 Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершено детективами НАБУ. Березень 2018 – серпень 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873893-zvit-za-rezultatami-monitoringu-sudovogo-rozglyadu-sprav-dosudove-rozsliduvannya-v-yakih-zavershene-detektivami-nabu>

Для порівняння: моніторинг судових засідань у справах НАБУ, що проводився у 2018–2019 роках, показав, що лише 57% судових засідань тривали більш як одну годину³³.

На тривалість розгляду відповідних справ, очевидно, значно впливає той факт, що всі вони, незалежно від тяжкості і складності, розглядаються колегією з трьох суддів, внаслідок чого виникають складнощі у визначенні дати та часу наступного засідання та частіше з'являється необхідність перенесення засідань через відсутність складу суду.

У трьох випадках відбувалася заміна в колегії суддів: 1 – через самовідвід судді; 1 – без оголошення причини; 1 – шляхом видання розпорядження керівника апарату ВАКС №46-ав від 3 грудня 2019 року про повторний авторозподіл у справі.

У чотирьох випадках відбувалася заміна прокурора через те, що прокурор був задіяний в іншому процесі.

Наступне засідання призначалося в межах:

78	 до 15 днів від дати проведення відвіданого засідання (46,7%)
48	 від 15 днів до 1 місяця (28,7%)
25	 від 1 до 2 місяців (15,0%)
4	 більш як 2 місяці (2,4%)
12	 дата наступного засідання не визначалася (7,2%), зокрема одне засідання закінчилося ухваленням вироку, два – направленням подання до Апеляційної палати щодо визначення підсудності

Для порівняння: моніторинг судових засідань у справах НАБУ, що проводився у 2018–2019 роках, показав, що наступне засідання лише у 53% випадків призначалося в межах одного місяця³⁴. У ВАКС же це показник зріс майже наполовину.

У шести випадках засідання проводилися після закінчення робочого дня.

13 засідань було проведено з використанням відеоконференції.

Дві справи розглядаються в порядку спеціального судового провадження. Крім того, у справі №760/10894/18 характерною особливістю судового розгляду є те, що у ній проводилося спеціальне досудове розслідування (in absentia) за відсутності обвинуваченого, який з 2016 року перебуває за межами України. Однак судді не можуть перейти до стадії судового розгляду, оскільки сторона захисту надає інформацію про місце перебування обвинуваченого та просить проводити розгляд у режимі відеоконференції. У зв'язку із цим судді змушені були оголосити перерву із 17 лютого до 6 травня 2020 року та здійснити виклик обвинуваченого на судове

33 Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершено детективами НАБУ. Березень 2018 – серпень 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873893-zvit-za-rezultatami-monitoringu-sudovogo-rozglyadu-sprav.-dosudove-rozsliduvannya-v-yakih-zavershene-detektivami-nabu>

34 Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершено детективами НАБУ. Березень 2018 – серпень 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873893-zvit-za-rezultatami-monitoringu-sudovogo-rozglyadu-sprav.-dosudove-rozsliduvannya-v-yakih-zavershene-detektivami-nabu>

засідання, надіславши повістки до Австрії (м. Відень) та Болгарії (м. Софія). Прокурор просив проводити заочний судовий розгляд. Раніше обвинувачений перебував у розшуку Інтерполу, але через суд домогся визнання дій детективів незаконними і вилучення його з бази.

У трьох випадках монітори звернули увагу на недостатню впевненість головуючого в судовому засіданні. У двох з цих випадків головуючого суддю було нечутно в залі, ще в одному – головуючому вимушений був допомагати інший член колегії, який зупиняв адвокатів у випадках повторів чи висловлення правових позицій, які не стосуються суті питань, що обговорювалися.

У шести випадках суд звернувся до органів пробації для складання досудової доповіді.

Джерело: <http://bit.ly/2Q8Zq45>

IV. Рух справ

Скільки днів справа перебувала на розгляді в судах до передачі у ВАКС?	45 справ, які були піддані моніторингу, перебували на розгляді в судах до передачі у ВАКС у середньому 607 днів, тобто 20 місяців. З них дві справи – менше одного місяця і чотири справи – понад три роки (1 098, 1 107, 1 274 і 1 298 днів).
За скільки днів суд, що розглядав провадження до його передачі у ВАКС, провів підготовче засідання (у разі його проведення)	У 26 справах (58%) суд, що розглядав провадження до його передачі у ВАКС, провів підготовче засідання. У 9 справах підготовче засідання так і не було проведено, а у 10 справах нема відомостей про проведення підготовчого засідання. У тих випадках, коли підготовче засідання було проведено, у середньому воно проводилося у строк 147 днів. Жодного разу суд не провів його у 5-денний строк, лише в одному випадку воно проведено у строк до 14 днів, але в трьох випадках – у строк більше одного року (457, 605 і 701 день).
Скільки днів справа пересилалася до ВАКС?	У 35 випадках із 45 справи пересилалися до ВАКС в середньому 15 днів, із них у 7 випадках – сім днів і менше, у 2 випадках – більш як два місяці (62 і 84 дні). При цьому у 30 випадках справи пересилалися в межах Києва й області. В інших 10 випадках не відомо, скільки днів справа пересилалася до ВАКС, оскільки в ЄДРСР відсутнє відповідне судове рішення.
Місто, з якого передавалася справа	У 28 випадках – Київ, ще у 2 випадках – місто Київської області (Ірпінь і Бровари), у 15 – інше місто.

Як було ухвалено рішення про передачу справи? (згідно з роз'ясненнями ККС ВС від 27 вересня 2019 року³⁵, кримінальні провадження, підсудні ВАКС, мають бути передані до нього на підставі ухвал тих судів, у яких ці кримінальні провадження перебувають на розгляді. Водночас ч. 3 ст. 34 КПК визначає, що питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів, вирішується колегією суддів ККС ВС за поданням суду апеляційної інстанції або за клопотанням сторін чи потерпілого не пізніше п'яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала).	Передача справи до ВАКС була здійснена шляхом: - постановлення ухвали суду першої інстанції колегіально – 29 випадків (64%); - направлення справи супровідним листом – 10 випадків (у т. ч. один – супровідним листом з Генеральної прокуратури України); - ухвалення рішення Верховного Суду – 4 випадки (9%); - постановлення ухвали суду першої інстанції одноособово – 1 випадок; - постановлення ухвали апеляційним судом – 1 випадок.
Чи брали участь у засіданні про передачу справи до ВАКС сторони провадження?	Сторони провадження брали участь у засіданні про передачу справи до ВАКС у 10 випадках (22%). У 22 випадках (49%) сторони провадження не брали участі у такому засіданні. У решті 13 випадків (29%) інформація про відповідне засідання суду у ЄРДР відсутня, і, очевидно, воно не відбувалося, а справу передано до ВАКС супровідним листом.
Скільки днів справа перебуває (-ла) на розгляді у ВАКС (станом на 29.02.2020 року)?	Справи, щодо яких здійснювався моніторинг, перебували на розгляді у ВАКС у середньому 134 дні, тобто близько 4,5 місяці. При цьому найменший строк перебування справи на розгляді ВАКС – 34 дні, найбільший – 171 день. Одну зі справ передано за підсудністю в Херсонський міський суд Херсонської області.

³⁵ Роз'яснення Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 27 вересня 2019 року // Офіційний веб-сайт Судової влади, 27 вересня 2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/32WjOKX>

Кількість відвіданих засідань у справі моніторами	Монітори відвідали загалом 167 судових засідань – у середньому по 3,5 засідання у кожній справі.
Кількість засідань, які відбулися	Відбулося 105 засідань, або 62,9%. Проте кожне третє призначене засідання у справі не відбулося
Чи ухвалювалися судьями ВАКС у справі рішення про відвід / самовідвід?	Лише в одній справі мав місце самовідвід судді і ще в одній заявлявся відвід. Крім того, в одній справі розпорядженням керівника апарату Вищого антикорупційного суду №46ав від 3 грудня 2019 року призначено повторний авторозподіл і в складі колегії замінено суддю.
На якій стадії перебуває справа (підготовче провадження / судовий розгляд / судові дебати / винесено вирок чи інше рішення)?	У 35 випадках справа перебуває на стадії судового розгляду, у 7 випадках – на стадії підготовчого провадження, в 1 випадку – ухвалено вирок, ще у 2 випадках справу надіслано за підсудністю.
За скільки днів ВАКС провів підготовче засідання у справі (у випадку проведення)? (згідно зі ст. 314 КПК суд призначає підготовче судове засідання не пізніше п'яти днів з дня надходження обвинувального акта або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності).	Станом на 29 лютого 2020 року підготовче засідання все ще тривало у 7 справах із 45, причому в одній – 148 днів. У решті 38 справ в середньому воно проводилося у строк 52 дні. Це втричі швидше, ніж ті підготовчі засідання, які проводилися судами, що розглядали кримінальні провадження до їх передачі у ВАКС. Але лише один раз підготовче засідання у ВАКС проведено у 5-денний строк. Ще у двох випадках воно проведено у строк до 14 днів, водночас у шести справах – у строк понад 100 днів.
Кількість призначених засідань у межах підготовчого провадження	У межах підготовчого провадження у ВАКС було призначено загалом 139 засідань – приблизно по 3 у кожній справі.

Кількість призначених засідань у справі з 25.09.2019 року по 29 лютого 2020 року	Після завершення підготовчого провадження у ВАКС призначено загалом 321 засідання – приблизно по 7 у кожній справі.
Кількість засідань, на яких здійснювалося дослідження доказів	Засідань, на яких здійснювалося дослідження доказів, лише 70 – менше, ніж по 2 у кожній справі.

V. Висновки й рекомендації

1. У попередніх звітах за результатами відповідних моніторингів, здійснених у 2018 і 2019 роках, автори зазначили, що «до початку роботи Вищого антикорупційного суду подолати проблему затягування розгляду справ, що уже передані до судів першої інстанції, не видається можливим», що «формування Вищого антикорупційного суду та призначення на посади до цього суду професійних і доброчесних суддів виглядає єдиним варіантом, що може допомогти розв'язати наявні проблеми із судовим розглядом проваджень щодо вчинення високопосадовцями корупційних злочинів»³⁶ і що станом на серпень 2019 року не відбулося суттєвих змін на краще у стані судового розгляду кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснювали детективи НАБУ під процесуальним керівництвом прокурорів САП³⁷.

Наразі доводиться констатувати, що кардинальних змін при розв'язанні проблеми затягування розгляду справ про корупційні злочини, підслідні НАБУ, ще не відбулося, хоча початок діяльності ВАКС вселяє певні надії на те, що такі зміни невдовзі можуть настати.

Ці надії можна пояснити, зокрема:

- утричі стислішим строком проведення у ВАКС підготовчого засідання, ніж воно проводилося судами раніше;
- завершенням переважної частини всіх підготовчих засідань, тоді як раніше в судах такі засідання іноді тривали роками, а в 50 кримінальних провадженнях суди не провели навіть підготовчого судового засідання, як-от протягом 29 місяців у справі в.о. ректора Національного авіаційного університету або протягом 27 місяців у справі щодо в.о. директора ДП «Запоріжжівільпроект»³⁸;
- активним проведенням судових засідань після завершення підготовчого провадження у ВАКС, приблизно по 3-4 засідання у кожній справі;
- тим, що з початком роботи ВАКС втратили своє значення більшість причин затягування розгляду справ: неможливість формування і тривале формування колегій суддів; проблеми із визначенням підсудності справ; часте ухвалення судами рішень про повернення обвинувального акта, які потім оскаржувалися прокурорами САП в апеляційній інстанції протягом тривалого часу, тощо;
- масштабом діяльності ВАКС: станом на 29 лютого 2020 року суд розглядав

36 Звіт Національного антикорупційного бюро України за I півріччя 2019 р. // Офіційний веб-сайт НАБУ, 9 серпня 2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://bit.ly/2HhCiHI>

37 Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершене детективами НАБУ. Березень 2018 – серпень 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873893-zvit-za-rezultatami-monitoringu-sudovogo-rozglyadu-sprav.-dosudove-rozsliduvannya-v-yakih-zavershene-detektivami-nabu>

38 Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершене детективами НАБУ. Березень 2018 – серпень 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873893-zvit-za-rezultatami-monitoringu-sudovogo-rozglyadu-sprav.-dosudove-rozsliduvannya-v-yakih-zavershene-detektivami-nabu>

173 кримінальні справи по суті пред'явленого обвинувачення щодо 441 особи за участю 812 захисників;

- попередніми результатами: судом, уже на етапі його організаційного та інституційного становлення, закінчено розгляд 97% заяв, 95% клопотань, 81% скарг і 27% кримінальних справ, зокрема ухвалено вирoki у трьох справах, тоді як до початку діяльності ВАКС кінцеві судові рішення за результатами багатомісячних чи кількарічних розглядів були ухвалені судами лише у 20% від усіх скерованих до судів кримінальних проваджень³⁹.

Проте завантаженість суддів ВАКС через їхню участь у розгляді багатьох справ залишається дуже високою.

Ще однією проблемою, яка незабаром може мати суттєвий вплив на темпи судового розгляду кримінальних проваджень суддями ВАКС, стане завершення річного строку повноважень слідчих суддів. Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» для здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях, віднесених до підсудності ВАКС, з числа суддів цього суду обираються слідчі судді строком на один рік без права переобрання слідчим суддею два роки поспіль⁴⁰. У зв'язку з цим у вересні 2020 року річний строк повноважень слідчих суддів завершиться, що однозначно негативно вплине на тривалість судового розгляду. Якщо ця ситуація не буде вирішена, то вже після 5 вересня 2020 року для трьох колегій ВАКС значно ускладниться можливість ефективного слухання тих справ, що вже перебувають у них на розгляді. Фактично вони змушені будуть здійснювати лише функції слідчого судді. Натомість колишні слідчі судді не будуть мати значної кількості справ. Це серйозна проблема, яка в майбутньому може взагалі заблокувати ефективну роботу ВАКС.

АСДС і Положення про автоматизовану систему документообігу суду не корелюються з положеннями КПК, які, зокрема, містять вимоги до складу суду, що має розглядати справу. У зв'язку з цим виникали ситуації, коли внаслідок авторозподілу⁴¹ формувалися колегії, які не відповідали вимогам ч. 12 ст. 31 КПК, оскільки з трьох суддів, визначених АСДС, жоден не мав стажу роботи на посаді судді не менше п'яти років, і справа на підставі розпорядження керівника апарату суду направлялася на повторний авторозподіл, що викликало додаткову затримку в судовому розгляді.

Окремою проблемою є касаційний перегляд рішень, які будуть ухвалені Апеляційною палатою ВАКС. На сьогодні касаційний перегляд у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень повинна здійснювати Третя судова палата ККС ВС. Водночас,

39 Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершене детективами НАБУ. Березень 2018 – серпень 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873893-zvit-za-rezultatami-monitoringu-sudovogo-rozglyadu-sprav-dosudove-rozsliduvannya-v-yakih-zavershene-detektivami-nabu>.

40 Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України, 7 червня 2018 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/2Q884Qn>

41 Ухвала ВАКС у справі № 331/4672/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень, 5 листопада 2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85478925>

щоб остаточно завершити формування інституційної системи спеціалізованих антикорупційних судів та зменшити всі потенційні ризики, що можуть впливати на процес справедливого судового розгляду у відповідних справах, доцільно розглянути питання про створення незалежної Антикорупційної палати у складі ВС, яка була б судом касаційної інстанції для ВАКС. Добір до неї варто проводити за участю міжнародних експертів за правилами відбору суддів для ВАКС із залученням ГРМЕ⁴².

З цього випливає:

Рекомендація №1. Верховній Раді України:

- внести зміни до пункту 1 ч. 12 ст. 31 КПК, передбачивши, що «кримінальне провадження у Вищому антикорупційному суді здійснюється в суді першої інстанції – колегіально судом у складі трьох суддів щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, а також щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років, але не більше десяти років, якщо в їх вчиненні обвинувачуються дві або більше особи»;
- внести зміни до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», передбачивши можливість повторного переобрання слідчих суддів.

Рекомендація №2. Раді суддів України:

- внести зміни до Положення про автоматизовану систему документообігу суду, які б унеможливили випадки формування у ВАКС складу суду, що не відповідає вимогам ч. 12 ст. 31 КПК.

2. У переважній частині випадків інформація про засідання була публічною, відкритою, актуальною та повною, а будь-яка особа, яка не була учасником кримінального провадження, могла безперешкодно відвідати судові засідання, і жодного разу кількість присутніх у залі судового засідання не обмежувалася.

Проте в окремих випадках, на початку роботи ВАКС, монітори не змогли потрапити або вчасно потрапити на засідання суду через причини, що залежали від суддів, судових розпорядників, секретарів судових засідань чи працівників ССО.

Рекомендація №3. Вищому антикорупційному суду:

- проводити періодичні навчання відповідальних працівників апарату та працівників ССО щодо порядку пропуску відвідувачів до залів суду, щоб повністю і назавжди уникнути необґрунтованих затримок;

42 Концепт впровадження судової реформи // веб-сайт Центру політико-правових реформ, 2019 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/2TJsgsD>

- забезпечити перманентне надійне попереднє інформування всіх зацікавлених осіб через офіційний веб-сайт ВАКС (через платформу «Судова влада» або на окремому сайті після його створення) про заздалегідь відомі випадки відкладення, перенесення чи зняття з розгляду судових засідань із зазначенням причин (відпустки, відрядження, лікарняний судді, клопотання сторони тощо) у такий спосіб, щоб інформація на сайт надходила невідкладно;
- здійснювати щомісячне аналітичне висвітлення роботи ВАКС та Апеляційної палати ВАКС, зокрема оприлюднювати на офіційному веб-сайті ВАКС узагальнені статистичні показники роботи щодо розгляду клопотань, заяв, скарг, а також кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких уже завершено (кількість призначених та фактично проведених судових засідань, причини перенесення засідань та вжиті заходи, інформування щодо стадій розгляду справ тощо);
- забезпечити ведення хронології розгляду справ на офіційному веб-сайті ВАКС для відображення всіх обставин судового розгляду;
- здійснювати онлайн-трансляції судових засідань у відкритому доступі, наприклад на офіційному Youtube-каналі «Судова влада України», зі збереження архівних відеоматеріалів проведених судових засідань.

3. КПК не містить правил визначення пріоритетності розгляду кримінальних проваджень, окрім як приписів ст. 28 КПК щодо необхідності здійснення кримінального провадження невідкладно і розгляду його в суді першочергово щодо: 1) особи, яка тримається під вартою; 2) неповнолітньої особи. З огляду на це у суддів ВАКС, поза межами цих вимог, існує широка дискреція при формуванні графіку судових засідань з розгляду того чи іншого кримінального провадження. При цьому, якщо проведення досудового розслідування в розумні строки забезпечує прокурор та слідчий суддя (у частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), то дотримання розумних строків під час судового провадження повинен забезпечувати суд.

Водночас на розгляді ВАКС перебувають справи, підготовче засідання в яких було завершено ще кілька років тому в іншому суді, і кінцеве рішення досі не ухвалено.

Окрім цього, у 8 кримінальних провадженнях за ст. 366-1 КК (декларування недостовірної інформації) строки давності притягнення до кримінальної відповідальності закінчуються у березні-квітні 2020 року, і цілком ймовірно, що кримінальні провадження будуть закриті (повністю або в частині), а обвинувачені – звільнені від кримінальної відповідальності. У січні та наприкінці лютого 2020 року у справах №331/4672/16-к⁴³, №761/11248/17⁴⁴ та №757/53363/18-к⁴⁵ ВАКС уже

43 Ухвала ВАКС у справі № 331/4672/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень, 17 січня 2020 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87148199>

44 Ухвала ВАКС у справі № 761/11248/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень, 26 лютого 2020 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87918123>

45 Ухвала ВАКС у справі № 757/53363/18-к // Єдиний державний реєстр судових рішень, 27 лютого 2020 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87873364>

постановив ухвали про закриття кримінальних проваджень у зв'язку із закінченням строків давності, а в справі №991/1328/20⁴⁶ кримінальне провадження щодо обвинуваченого – народного депутата України VIII скликання – було закрито в частині подання ним завідомо недостовірних відомостей у щорічній декларації за 2015 рік. Перший же випадок закриття суддями ВАКС кримінального провадження в частині декларування недостовірної інформації у зв'язку із закінченням строків давності мав місце у справі №991/2213/19 ще у грудні 2019 року⁴⁷.

Рекомендація №4. Вищому антикорупційному суду:

- з урахуванням приписів ст. 28 КПК та міжнародних практик визначити пріоритетність розгляду кримінальних проваджень, особливу увагу звернувши на ті, у яких наближається момент спливу строків давності.

4. Більше третини призначених у ВАКС засідань не відбулися, в основному з причини неприбуття адвоката та/або обвинуваченого з посиланням на захворювання.

Відомо, що затягування з розглядом справ досить часто є вигідним саме для сторони захисту. Цим і пояснюється значна кількість випадків неприбуття адвоката чи обвинуваченого, а також необґрунтованих клопотань адвокатів, зокрема про повернення обвинувального акта прокурору, інші дії, що можуть свідчити про зловживання процесуальними правами.

У цьому зв'язку слід звернути увагу, що, на відміну від ЦПК, ГПК і КАСУ, які містять однакові за змістом статті «Неприпустимість зловживання процесуальними правами», а також інші положення, спрямовані на запобігання таким зловживанням, у КПК відповідних положень немає (крім декларативної згадки про неприпустимість повторного відводу і затягування вступної промови – статті 81 і 349).

Хоча у 39 випадках засідання не відбулися саме через неприбуття адвоката чи обвинуваченого або прокурора, суд вкрай рідко постановляє про примусовий привід обвинуваченого, інших учасників судового провадження, а також не завжди звертається до КДКА або дисциплінарного органу прокуратури щодо злісного неприбуття чи іншого порушення з боку адвокатів або прокурорів.

Водночас у лютому 2020 року ВАКС звертався із листом до керівника САП з проханням ужити необхідних заходів щодо недопущення випадків неналежного рівня підготовки прокурорів до судового розгляду. Річ в тому, що під час одного із засідань у ВАКС прокурор заявив клопотання про встановлення порядку дослідження доказів, яке колегія суддів у цьому ж засіданні задовольнила. Однак судовий розгляд не був продовжений, оскільки після цього прокурор заявив клопотання про відкладення судового засідання через те, що в нього відсутні

46 Ухвала ВАКС у справі № 991/1328/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень, 18 лютого 2020 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87793089>

47 Ухвала ВАКС у справі № 991/2213/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень, 26 грудня 2019 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86729653>

матеріали кримінального провадження. Розгляд справи був відкладений більш ніж на місяць⁴⁸.

У ще одному випадку у визначений для розгляду справи час до суду не з'явився захисник одного з обвинувачених, який повідомив суд, що бере участь у засіданні вченої ради. Через це колегія суддів відклала розгляд справи, однак визнала наведені захисником причини неявки неповажними та одночасно з цим звернулася до КДКА Київської області з відповідною заявою. У відповідь до суду надійшов лист за підписом голови КДКА Київської області, відповідно до якого заяву колегії суддів ВАКС було повернуто без розгляду. У листі було зазначено, що судді ВАКС, звертаючись із відповідною заявою, діяли не у межах наданих їм процесуальних повноважень, і через це їх заява може бути розглянута лише за умови сплати суддями 2 007 грн, які будуть спрямовані на організаційно-технічне забезпечення її розгляду⁴⁹.

13 засідань ВАКС із тих, які відвідували монітори, були проведені з використанням відеоконференції. При цьому фіксувалися технічні збої та інші складнощі, які призводили до оголошення технічних перерв у судовому засіданні чи їх відкладення.

Рекомендація №5. Вищому антикорупційному суду:

- провести аналіз усіх випадків перенесення засідань, проаналізувати причини цього і, за необхідності, вжити передбачених законом заходів реагування до учасників судового провадження.

Рекомендація №6. Верховній Раді України:

- внести зміни до КПК, передбачивши:
 - у *ст. 7* – що однією із загальних засад кримінального судочинства є неприпустимість зловживання процесуальними правами;
 - у *ст. 22* – що суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, запобігає зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами та вживає заходів для виконання ними їхніх обов'язків;
 - у *новій ст. 35-1* «Неприпустимість зловживання процесуальними правами», що:
 - 1) учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається;
 - 2) залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню кримінального

48 ВАКС направив листа керівнику САП щодо належного підтримання публічного обвинувачення прокурорами у суді [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/2PV5IEh>

49 За неявку захисника на судові засідання без поважних причин мають заплатити судді [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://bit.ly/3aynqFh>

судочинства, зокрема: подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; вчинення дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; необґрунтовані дії з метою зміни підсудності справи.

- 3) якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання;
- 4) суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом;

у *ст. 139* – що у випадку не з'явлення без поважних причин або не повідомлення про причини неприбуття на виклик слідчого судді, суду грошове стягнення накладається від 2 до 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

у *статтях 144–147* – що:

- 1) грошове стягнення за не з'явлення без поважних причин або не повідомлення про причини неприбуття на виклик слідчого судді, суду може бути накладено судом на будь-якого учасника судового провадження, у тому числі адвоката та прокурора;
- 2) грошове стягнення може бути накладено судом від 1 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за: невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу; зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;
- 3) у випадку повторного чи систематичного невиконання процесуальних обов'язків, повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами, грошове стягнення накладається судом від 2 до 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 4) ухвалу про грошове стягнення може бути оскаржено в апеляційному порядку. Оскарження такої ухвали не перешкоджає розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали про накладення грошового стягнення є остаточною і оскарженню не підлягає;
- 5) ухвала про грошове стягнення штрафу є виконавчим документом та

має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Стягувачем за таким виконавчим документом є Державна судова адміністрація України;

- б) суд може скасувати постановлену ним ухвалу про стягнення штрафу, якщо особа, стосовно якої її постановлено, виправила допущене порушення та (або) надала докази поважності причин невиконання відповідних вимог суду чи своїх процесуальних обов'язків.

Рекомендація №7. Державній судовій адміністрації і Вищому антикорупційному суду:

- провести перевірку технічних засобів, необхідних для забезпечення проведення засідань у режимі відеоконференції, у разі необхідності оновити їх та відповідні програми тощо для того, щоб зазначені засідання проходили максимально легко.

5. У судах, які надіслали відповідні справи до ВАКС, підготовче засідання в середньому проводилося у строк 147 днів. Жодного разу суд не провів його у 5-денний строк, лише в одному випадку воно проведено у строк до 14 днів, але в трьох випадках – у строк більше одного року (457, 605 і 701 день).

У ВАКС підготовче засідання в середньому проводилося утричі швидше – за 52 дні. Але лише один раз підготовче засідання у ВАКС проведено у встановлений законом 5-денний строк. Ще у двох випадках воно проведено у строк до 14 днів, водночас у шести справах – у строк понад 100 днів.

Проте згідно зі ст. 314 КПК суд призначає підготовче судове засідання не пізніше п'яти днів з дня надходження обвинувального акта або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. На цій стадії суд повинен вирішити питання про можливість призначення кримінального провадження до розгляду по суті та здійснити підготовчі дії процесуального та організаційного характеру, які необхідні для подальшого судового розгляду. Стаття 316 КПК також передбачає, що судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення.

Водночас закон не забороняє відкладати підготовче судове засідання і перетворювати його у низку засідань. Саме тому іноді воно триває роками.

Крім того, затягування розгляду багатьох справ було зумовлено невиправданою тривалістю пересилання справ до ВАКС. Так, у 35 підданих моніторингу випадках справи пересилалися до ВАКС у середньому 15 днів, причому у двох випадках – більше двох місяців (62 і 84 дні), хоча у 30 випадках справи пересилалися в межах Києва й області.

Рекомендація №8. Верховній Раді України:

- внести зміни до КПК, передбачивши, що підготовче судове засідання має бути завершене судом не пізніше тридцяти днів з дня надходження обвинувального акта або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності;
- внести зміни до п. 2 ч. 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», передбачивши, що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження за безпідставне затягування розгляду справи шляхом порушення встановленого законом строку проведення підготовчого засідання або строку початку судового засідання, або шляхом тривалого не передавання справи чи матеріалів для пересилання за підсудністю.

Рекомендація №9. Державній судовій адміністрації:

- визначити порядок документування пересилання справ і матеріалів судами за підсудністю, відповідальних за це осіб у судах, а також проаналізувати причини тривалого пересилання окремих справ до ВАКС.

6. Передача підданих моніторингу справ до ВАКС у більшості випадків (64%) була здійснена шляхом постановленої колегіально ухвали суду 1 інстанції, лише у 4 випадках (9%) – шляхом ухвалення рішення Верховного Суду, а в 10 випадках узагалі супровідним листом.

Відповідно до ч. 3 ст. 34 КПК питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів, а також про направлення провадження з одного суду апеляційної інстанції до іншого вирішується колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду за поданням суду апеляційної інстанції або за клопотанням сторін чи потерпілого не пізніше п'яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання, про що постановляється вмотивована ухвала.

Питання про направлення кримінального провадження до ВАКС КПК прямо не вирішує, але воно має вирішуватися, поки не визначено іншого, шляхом застосування аналогії закону.

Рекомендація №10. Верховній Раді України:

- визначити у ст. 34 КПК порядок направлення кримінального провадження до ВАКС.

Рекомендація №11. Громадським організаціям, представникам проектів міжнародної технічної допомоги:

- продовжувати здійснювати та/або підтримувати проведення моніторингу судового розгляду кримінальних проваджень щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень у ВАКС.

Рекомендація №12. Національній раді з питань антикорупційної політики, Національному агентству з питань запобігання корупції, Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики:

- враховувати результати моніторингу судового розгляду кримінальних проваджень щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень під час аналізу стану реалізації антикорупційної політики та її подальшого формування.